КАДГИН Е ÆЙ, ÆМА КАДГИН ГЪУДДÆГУТÆ АРАЗУНМÆ КА НÆ ЗИЙНАДÆ КÆНУЙ!..

ХЕТÆГКАТИ Геуæрги (1903-1975), æфсади инæлар, Советон Цæдеси Бæгъатæр: «Алцæмæй æнхæст æфсæддонæн исгъомбæлгæнæн нæййес, не 'фсади евгъуд æхсаргин цаутæмæ æргом æнæздахгæй. Æма æригон æфсæддон æнхæстæй ку балæдæра, æхемæ ке райста æма идарддæр ке хæссуй хестæр фæлтæрти тугъдон кадæ, айдагъдæр гъе уæд сæрбæрзондæй æма зæрдæхцæугæнæй æнхæст кæндзæнæй æ уæззау æфсæддон куст».

Цæун райдæдта 1993 анзи мартъий

0+

Дигорæ

№10 (979) 2025 анзи 22 мартъи – кæрдæгæзмæлæни мæйæ

Аргъ 1 туман

ЦАРД ХУÆРЗФЕДАУЦÆЙ АРАЗУНЦÆ ХУÆДЗУНД ÆМА НИФСХАСТ АДÆМ!..

Аци загъд, махмæ гæсгæ, парахаттæй зундгонд æй нæ дзиллæн, ахид ин ес фегъосæн, нæ Райгурæн бæсти сæрбæлтау хъазауати туххæй ку рацæуй дзубанди, уæд. Гъо, æ зæгъун æнцон æй, фал æй бæлвурд гъуддагæй æнхæст кæнун ба уæззау хъиамæт æй.

Уомæн æвдесæн æнцæ нæ фидибæстон анзфинсти цаутæ æма хабæрттæ. Æма нæ адæми фæлтæртæ æносæй-æностæмæ еци хъиамæт фæразунгъон исуиуонцæ. Уæхæн фæразунгъон æнцæ нæ нури фæлтæртæ – нæ хуæздæрти хуæздæртæ абони Уæрæсей сæрбæлтау æхсаргинæй тох кæнунцæ сæрмагонд æфсæддон операций рæстæг.

Еугур еци хабæртти туххæй нæ газети финстан нуриуæнгæ дæр, имисдзинан сæ идарддæр дæр. Уæлдайдæр ба аци анз нæ Цитгин Уæлахезбæл цуппаринсæй анзи ке æнхæст кæнуй, уæдта 2025 анз æхуæдæг ба Фидибæстæ гъæуайгæнæги Анзбæл нимад ке цæуй, уомæ гæсгæ.

Мæнæ абони ци æрмæгутæ мухур кæнæн, уонæй уин кæцидæртæ, æвæдзи, зонгæ разиндзæнæнцæ, бакастайайтæ сæ нæ газети дæр. Фал уин сæ уæддæр нæуæгæй æримисæн, цæмæй зундгонд уонцæ фулдæр адæмæн, уæлдайдæр ба нæ ирæзгæ фæлтæртæн. Уони бæрни уодзæнæй нæ Райгурæн бæсти исонибон, æ кадæ æма ин æ намус багъæуай кæнуни ахсгиаг ихæс. Æма цæмæй уодигъæдæй федар, Райгурæн бæстæбæл æновуд æма æ сæрбæлтау тох кæнунмæ цæттæ уонцæ, уой туххæй син лæдæрд уа мæнæ аци, зæгъун æнгъезуй, еугурадæмон фæдзæхст:

«ЕС УÆХÆН ДÆСНИЙАДÆ – ФИДИБÆСТÆ ГЪÆУАЙ КÆНУН!..»

Владимир РУТШТЕЙНИ конд хузæ: «Тугъдонтæ. 1941 анз». Ист æй социалон хизæгтæй.

АХСГИАГ ГЪУДДАГ

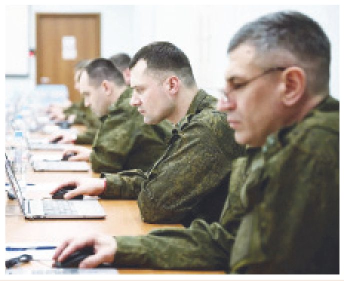

ЛÆГИГЪÆДГУН АДÆЙМАГ АЛКÆМИДÆР УÆЛАХЕЗОН ÆЙ

Нæ республики Хецауади Сæрдари хуæдæййевæг **Плати Альбини** разамундæй адтæй сæрмагонд республикон программæ «Иристони тугъдон намус» æнхæст кæнуни фарстати фæдбæл комитети æмбурд.

Профилон республикон министрадтæ æма ведомствити разамонгутæ, муниципалитетти бæрнон косгутæ, æндæр структурити минæвæрттæ лæмбунæг æрдзурдтонцæ программæ царди рауадзуни фарстатæбæл.

«Иристони тугъдон намус» æнхæстгонд цæудзæнæй къæпхæнгай. Программи фиццаг къæпхæн – æ архайгути регистрацибæл куст райдæдта 1 мартъий. Абони уæнгæ бал программи архайуни фæдбæл курдиæттæ балæвардтонцæ сæрмагонд æфсæддон операций 200 ветеранемæй фулдæр. Уæхæн курдиæттæ бадæттуни æмгъуд уодзæнæй аци мæйи кæронмæ.

Программи дуккаг къæпхæнбæл кандидаттæн исараздзæнæнцæ аллихузон тестæ æма æндæр фæлварæнтæ. Уони бæрæггæнæнтæмæ гæсгæ экспертон къуæрттæ иснисан кæндзæнæнцæ хуæздæрти номхигъд. Еци адæмæн программи бундорбæл сæрмагонд профессион цæттæдзийнади ахуртæ райдайдзæнæнцæ августи…

Плати Альбинæ организацион комитети еугур иуонгтæ æма муниципалитетти разамонгутæн загъта, цæмæй программи фæлгæти ци мадзæлттæ нисангонд цæуй, уони бæрзонд ахедундзийнадæ еудадзуг сæ зæрдæбæл даронцæ. «Еугур фадуæттæй дæр байархайун гъæуй, цæмæй сæрмагонд æфсæддон операций архайгутæ æма ветеранти профессион гъомус раргом уа, цæмæй хуæрзæрдæмæ исахеда æхсæнади цардбæл», – бафеппайдта Хецауади Сæрдари хуæдæййевæг.

Зундгонд куд æй, уотемæй республикон нисанмæ арæзт программæ «Иристони тугъдон намус» æ тухи бацудæй, Республикæ Цæгат Иристон-Аланий Сæргълæууæг **Сергей Меняйло** 2025 анзи 21 феврали ци Указ бафинста, уой бундорбæл. Æ нисан æй сæрмагонд æфсæддон операций раздæри архайгути æргом æхсæнадон кустмæ раздахун, сæ профессион гъомус син раргом кæнун, цардархайди алли къабæзтæн дæсни специалисттæ цæттæ кæнун.

Цæгат Иристони Сæргълæууæг æма Хецауади пресс-служби минæвар куд фæббæрæг кодтонцæ, уотемæй программæ æнхæстгонд цæудзæнæй Уæрæсей Президенти размæ Адæмон хæдзарадæ æма паддзахадон служби уæрæсейаг академий специалистти агъазæй.

КОЧЫСАТЫ Мухарбег (1920-1944), поэт, Стыр Фыдыбæстон хæсты архайæг: «Лæгæн зынаргъ куыннæ вæййынц йæ бинонтæ, йæ мад! Лæгæн зынаргъ куыннæ вæййы йæ рæзгæ бонты цард! Фæлæ уæддæр, ныййарæг зæхх, дæуæн æмбал кæм и!.. Фыдыбæстæ, дæуæй мæнæн зынаргъдæр, адджындæр нæ уыдис æмæ нæй. Æрмæст дæ кой, дæ буц ном дæр ыстыр ныфс у лæгæн...»

ХЕТÆГКАТИ Хъазбеги конд хузæ.

ФИДТÆЛТИ НАМУС

ДЗУГАТИ Барис
(1922-2001)
журналист,
Устур Фидибæстон тугъди архайæг

Минкъий бунтæ нæ байзадæй ирон адæми нури фæлтæрæн дæр. Нуриккон адæмтæн сæ бон раппæлун цæмæй æй, еугур еци гъæздугдзийнæдтæй æнæ хай нæ фæцан мах дæр. Муггагмæ æнæмæлгæ искодтонцæ сæхе нæ адæми хуæздæр хъæболтæ сауæнгæ нæуæг цардарæзтбæл тохи æнзти. Мамсурати Сахангери æма Цæголти Геуæрги, Дзæрæхохти Хаджимурат æма Хъесати Колка, Зорттати Урусбий æма Дзаттиати Александр, революций æма медбæстон тугъди берæ æндæр бæгъатæртæ райгъусун кодтонцæ сæ райгурæн Иристони кадæ, æнæгъæнæ бæстæ дæр уони фæрци базонгæ ’й сæ уарзон адæми зунди хæццæ, хъаурæ æма нифси хæццæ.

Ирæзгæ цудæй нæ фидтæлти намус нæуæг доги знæгти хæццæ æгъатир тохи æнзти, фиццаг советон фондзанзонтæ цардæгас искæнунбæл уодуæлдай кустæй, ахурмæ разæнгарддзийнадæй, æхсæнади гъуддаг хе пайдайæй уæлдæр ке æвардтонцæ, уомæй. Абони дæр ма нæ хестæртæ хуарз гъуди кæнунцæ, Иристони реубæл бæгъатæр фæллойни бæрæггæнæнтæ – фиццаг ордентæ ку исæрттивтонцæ, еци еугурадæмон цийнæ æма æгæрон сæрустурдзийнади, кадæ æма æведуйгæ разæнгарддзийнади бонтæ.

Æрдхуæрæни лæгдзийнадæ равдистонцæ ирон адæми хъæболтæ Устур Фидибæстон тугъди рæстæг. Æцæг амонд син ка ’рхаста, еци Октябри уæлахезтæмæ цифуддæр знаг æ къох ку исиста, бæлах нин нæ еумæйаг хæдзари дуар ку ниххуаста, уæд æ гъæуайгæнæг æнсувæрон адæмти берæ хъæболти хæццæ усхъæй-усхъæмæ æрлæудтæй нæ бæгъатæр дæр. Зæнхæбæл еци тæккæ æверхъаудæр тугъди сæ нæргæ кадæ райгъустæй æма историй сугъзæрийнæ дамугъатæй финстæй байзадæнцæ Плити Исси, Хетæгкати Геуæргий, Мамсурати Хаджумари, Советон Цæдеси берæ Бæгъатæрти, мингай тугъдон орденхæсгути нæмттæ, абони æма федæни фæлтæрти, зæнхæбæл цард мæлæти дзæмбутæй бахезуни сæрбæлтау æ цард ка равардта, еци зингхуст æхсаргинти нæмттæ.

Нæ фæккиудтæй нæ фидтæлти намус тугъдæй рист зæнхи нæуæгæй уод уадзуни уæззау æнзти. Нæ бæсти еугур æнсувæрон адæмти агъази фæрци Иристони фæллойнæгæнæг дзиллитæ цубур æмгъудмæ иссæнцæ домбай къабазгин промышленности æма гъæууон хæдзаради хецæуттæ. Сæ зундгин хестæрти фæнзгæй, сæрæндæртæбæл, арæхстгиндæртæбæл ахур кæнгæй, цудæнцæ нæ адæм еу æнтæстæй иннемæ. Фæстаг æнзти нæ гъуддæгутæ ке фæккиудтæнцæ, размæ ке нæбал комунцæ, е дæр, нæхебæл æгæр ке фенвæрстан, «фæстезад», æнахургонд хестæрти фæнзун нæ сæрмæ ке нæбал хæссæн, нæ еци æведауцæ хъал миуи фуд нæй? Нурма беретæ гъуди кæнунцæ, тугъди размæ Иристони гъæути колхозонтæ сæ бакуст хуар сæ тургъи калун ку нæбал уагътонцæ, ци ’й фæккæнæн, цæмæн нæ гъæуй уойбæрцæ, зæгъгæ, уæд. Мадта сæ равналæнтæ нури уæнгæ кæбæлти идард адтæнцæ! Фал… зæнхæ дæр, сæхе дæр нæ сайдтонцæ, ами тъæпп уоми тъæпп æвнæлдтитæ нæ кодтонцæ æма сæ фæллойни бæркад дæр æндæр уомæн адтæй.

Æз ма кæддæр финстон фидтæлти фарнæ гъæуайгæнгæ ’й, уой туххæй. Ка ’й зонуй, еске зæгъа, иссирдта анхосæгтæ! Нæ, æз мæхемæ еци нифс нæ есун, æма минкъий рæдудæй уавæрæн аргъ искæнон. Фал цийфæнди унаффити, цийфæнди хецауади, цийфæнди техникæ æма гъæцæнти æуууæлти дæр сæйраг рахуæцæн, æ мард макæд фесæфа, фæллойнæ, æцæг фæллойнæ, æнæсайд, арæхстгин фæллойнæ ’й. Мæ зæрдæбæл хуарз лæуунцæ мæ синхи хестæртæ: цæйбæрцæ сæ гъуди кæнун – алкæддæр сæ нимæтходтæй сæ хед сæрфтонцæ, сæ сæр сæ хæрдмæ исдарунмæ нæ евдалдæй. Махбæл, сæ фæсте фæлтæртæбæл, мæтæ æма сагъæсæй, сæхецæй нæ амалгундæрæй ниууадзунбæл, нæ къох цæмæй амона, уобæл сагъæсæй. Нæ сæ фæндадтæй, ци исаразонцæ, историй ци ниффинсонцæ, уой туххæй сæ байзайæггæгтæ сурх кæнонцæ, е.

Кадæбæл мæлæг адтæнцæ, зæгъианæ, æма нин тæрегъæд дзубанди уодзæнæй, – сæ хедвæллойнæй, се ’рдхуæрæн лæгдзийнадæй æй æфтудтонцæ сæхебæл.

Адæймаг ци æнтæстдзийнадæ райгурун кæна, е ин кадæ хæссуй. Æма исæрттивтонцæ Фæллойни Бæгъатæрти Сугъзæрийнæ майданти Æхсæрисæри æма Черменигъæуи, Хумæллæги æма Елхотти, Брути æма Æрæдони… Уарзгæй, арфити хæццæ зæгъунцæ абони нин еци кадæ æрхæсгутæ Боллоти Полий æма Алæгати Темурбий, Æлбегати Харитони æма Багати Назирæти, Дзгойти Ерuслани æма Годжицати Назой æма ма берæ бæгъатæрти нæмттæ.

Царди цийфæнди къабазæ дæр райсæ æма кæми ба нæ бафтудæй Иристони къохи агъазиау æнтæстдзийнæдтæ! Еу фондзанзонæй иннемæ, еу анзæй иннæ анзмæ гъомусгиндæр кæнунцæ нæ адæмон хæдзарадæ æма културæ.

Æмбæлгæ гъуддаг æй, ке зæгъун æй гъæуй, фæсевæд нæ разагъди хестæртæй æма сæ нæртон гъуддæгутæй сæрустур ке ’нцæ, е. Уомæй хуæздæр ба ’й сæ фæнзун. Сæ тохи æма фæллойни æскъуæлхтдзийнæдтæй уæлдай ма сæ адæймагуарзонддзийнадæ æма сауæнгæ фæлмæн, нифсæфтауæг цъухи дзурд дæр. Айдагъдæр уотемæй цæунцæ фæнзуйнаг æгъдæуттæ еу фæлтæрæй иннемæ – никки гъæздугдæрæй, никки зæрдæмæдзæугæдæрæй. Амондгун æма арфиаг уой туххæй æнцæ нæ фæсевæд, уæхæн зунд сæмæ ке ес, фидтæлти намус сæхе æцæг намуси гъуддæгутæй фулдæр кæнунмæ ке бæллунцæ. Уомæн æма зонунцæ, нæ абони æнтæститæ, нæ абони уæлахезтæ адæмти ’хсæн еци домбай, æнæихæлгæ хæлардзийнади фæрци ке ’нцæ.

Фал, гъулæггагæн, нæ кæстæрти ’хсæн разиннуй æнæргъуди, рæуæгзунд биццеутæ æма кизгуттæ дæр. Махмæ ес уал æма уал бæгъатæри, уал æма уал ахургонди! – æнæфсармæ, хеппæлойнæ хуаст кæндзæнæй æ реу уæхæн хъуæлæгсæр… Ка ’й, ци ’й, уомæ ку æркæсай, уæд гъæуама разинна магоса, лæвархуар, хускъæастæу, загъдкъахæг, æгъдау æма уагæ хестæр-кæстæр нимади дæр кæмæ нæ ’нцæ, æхсæнадæн ести пайда æрхæссун æ зæрди кæрони дæр кæмæн нæ ’й, царди бæлвурд бунат байахæссунгъон ка нæ ’й, уæхæн нецæййаг уоди хецау. Мæнæ бæсти рунæ ке фæххонунцæ, уæхæн.

Ке бæрнæхсти кодтонцæ сæ тухстагдæр гъуддæгутæ, кæбæл æууæндтæнцæ гъæубæстæ, комбæстæ, Иристон æнæгъæнæй? Сæргинтæбæл, гъай-гъай? Фал уæхæн сахат хъæбæр нимади цудæй, ка цæйбæрцæ фæууидта, фулдæр лимæнтæ си кæмæн адтæй. Ескæмæ æ кæсгон æрдхуард, æ хъазахъаг зонгæ фæззиндтæнцæ, зæгъгæ, уæд е еугур синхбæсти, æнæгъæнæ гъæубæсти бæрæгбон адтæй, æ фусунмæ хицæгæнгутæ нимайæ æма нимайæ…

Дууæ хъаугъагæнæгемæй фæстагмæ еу зундгиндæр гъæуама разинна, æхебæл æрхода æма æ фæсмонбæл инней бауууæндун кæна, уæд æй е дæр фæнздзæнæй. Е дæр нин нæ курухон хестæртæй байзайгæ зунди хуасæ ’й. Дарæн æй нæ зæрдæбæл, устур, æнæууилд дзурд нæ исервæзун нæ уадзуй. Растдæр зæгъгæй, нæ уагъта, нур кæмæйдæрти иронх кæнун байдæдта. Æхе ка нæ уарзуй, е рамæлæд – ка нæ фегъуста еци ирон æмбесонд? Æхецæй æндæр ке неке уарзуй, е ба еугуремæн тæрегъæддагдæр, æлгъистагдæр адтæй.

Хуарз зунд, æнæрæдуд унаффæ уæлдай хъæбæрдæр зин сахатти гъæунцæ. Мæнæ нуртæккæ нæ бæсти еуæй-еу рауæнти ци тухст уавæр исæвзурдæй кæцидæр адæмти ’хсæн рахастдзийнадти, уæхæни. Еске дæ фæрæхуста æнæргъуди загъдæй кенæ гурумухъ миуæй æма ин æ фийййи бунмæ киунугутæ телæ, мæнæ кæсай, мæ фидтæлтæ ка адтæнцæ, уомæ! Хе цардвæндаг зонун гъæуй, æнæмæнгæ, фал цæйбæрцæ гъæздугдæр æй, уойбæрцæ хуæдæфсармæдæр ун æнгъезуй нæуæг фæлтæртæн – истори ма махæй фæстæмæ кадæртæ ахур кæнуй, зонуй, æма цæйбæрцæ æхцæуæндæр æй, æндæр еске дæ хуарзи кой ку ракæна, уæд! Хеппæлойнæ еугур адæмтæн дæр æма еугур æности дæр гъазæнгъолæ адтæй, ходуйнаги хуасæ.

Еуæй-еуети æнæргъуди, æнæгъæуаги хеппæлойнæ миутæ ба ескæмæн хе туххæй дæр бауарзун кæнуни хузæн æнцæ. Мах адæм ба уомæ не ’рхаудтæнцæ, уой сæр сæ нæ гъæуй, Хуцауæй арази. Ци ’нцæ уодикондæй дæр, сæри магъзæй дæр, нифсæй æма цийфæнди гъуддаги дæр, уой айдагъ нæ бæсти нæ зонунцæ. Кæцидæр хъуæлæгсæртæ, еуæй-еу хатт æ сæрæн неци зонæг æнæгъæнæ адæми номæй дзоруни нифс æма барæ сæхемæ есгæй, цæсти æфтаунцæ хуарз ном, думгæмæ дарунцæ, берæ фæлтæртæ, кедæр загъдау, сæ уодæй арт фæццæгъдгæй, иннæ адæмти ’хсæн ци зингæ бунат байахæстонцæ, уой. Хуæддзойæй æхецæй фæтæг исуни фидбилизи зунд кæмæ фæззиннуй æма иннети дæр фидбилизи надбæл ка ардауй, уæхæн æнæргъудитæ æлгъистаг исунцæ фæстагмæ адæмæн.

Кенæдта – фæразондзийнадæ. Уомæ неке седуй, æма цавддорау фæууо, еске дин дæ уадолæ никъкъæрцц ласта, уæд имæ дуккаг дæр бадарæ, дæ лæги кадæ дин къæхти буни кæнæд, дæ адæми кадæмæ дин æнæнвæрсон кæститæ кæнæд, уæд. Фал, гæрр, е ку нæ лæууй, уæд æз цæмæй æнæлæгдæр дæн, зæгъгæ, гъæуа нæ гъæуа, уæддæр знæт кæнæ, е, кæмæ бабæллай, уæхæн менеуæг нæ ’й. Ма ди баруагæс уæд, дзурдкъахгути ’рдигæй дæр зундгин, берæзонагæ лæг нæ разиндзæнæй æма æхеуæнтти сæхебæл не ’рходун кæндзæнæй, е. Фæстагмæ фарнæ ’рцæудзæнæй. Е цæйбæрцæдæр рæстæги фæсте дæр уæд, уæддæр нæ фæззиндзæнæй, уæхæн аци зæнхæбæл нæма адтæй. Æма ма уæд нæ цæститæбæл рауайун кæнæн, е ’нæргъуди, е 'нæбунати миутæ сæргубурæй берæ рæстæг ке фæццæун кæндзæнæнцæ, еци фæсмойнаги.

Куд зинтæй æрцæуй нæргæ кадæ! Берæ фудæбон, æнаййеп цард домуй, берæ æнзти дæргъи имæ фæццæуй адæймаг, æнæгъæнæ адæм ба – сæдæгай æнзтæ. Фал æ еунæг æнæргъуди миуæй æвæд æрбакæндзæнæй, кæддæри æгæрон намус руги хузæн æрбатайдзæнæй, æзини хуарз ном муггагмæ фæсмойнаг æма уайдзæфæй байзайдзæнæй. Уой туххæй нин нæййес махæн рæстæг дзæгъæли исафæн, уомæн нæ гъæуй дустæ арф бахатун, цæмæй Иристони зæнхæбæл фæллойни кадæ кеун нæ бауадзæн.

Уой туххæй нин уотæ хъæбæр гъæуайкæнуйнаг æй нæ гъæздуг, алкæмæн дæр хъæбæр цæстуарзон, алкæмæй дæр рæвдуд фидтæлти намус.

Цуппаринсæй анзей размæ (1945 анзи 28 мартъий) 2-аг Белоруссаг фронти æфсæдтæ немуцаг-фашистон æрбалæборгутæй исуæгъдæ кодтонцæ Польший сахар æма агъазиау порт Гдыня.

Дзæуæгигъæуи 47-аг скъолай æрæги байгон кодтонцæ тугъдон-патриотон музей. Фæууинæн си ес Устур Фидибæстон тугъди рæстæги нæ адæми хъазауатон архайд æвдесæг æрмæгутæ, скъолай рауагъдонтæй терроризми нихмæ мадзæлтти æма сæрмагонд æфсæддон операций архайгæй ка фæммард æй, уони къартæ сæ бæгъатæрдзийнади туххæй финстæгути хæццæ.

Фæууагътайтæ уæ хæдзарæ,
Хуæрзæригæнттæ уогæй,
Нæ адæмæн сæребарæ
Балхæдтайтæ уæ тогæй.

ГУЦАТИ Аслан

ГУЦАТИ Олег

ÆДЗАРД ÆНСУВÆРТИ ЗÆРДРИСТÆЙ ИМИСУНЦÆ ДЗИЛЛÆ...

Уомæй æверхъаудзийнадæ дæр ци уа, æма æнæнгъæлти фенæхай уо, дæ биййонтæн нифс æма сæрустурдзийнадæ ка адтæй, дæ еци цардмондаг дууæ фуртемæй, фæд-фæди дин банæхстæр уæнтæ æносон дуйнемæ…

Гъе уæхæн фудбæлах æрцудæй Киристонгъæуи цæрæг Гуцати Феликс æма Галини биййонтæбæл. Сæ фурт Аслан бæгъатæрæй фæммард æй сæрмагонд æфсæддон операций архайгæй. Раст е 'вæрæн бони ба мæрдадзи хъонц кæнгæй, æнай-æнойти æ рист зæрдæ æ кустæй æрлæудтæй æ хестæр æнсувæр Олегæн. Е дæр сæрмагонд æфсæддон операций архайæг, цубур рæстæги æмгъудæй æй рауагътонцæ е 'дзард æнсувæри мæрдæгъдæутти фæуунмæ. Æма…

Æ зæгъунæн дæр аккаг дзурдтæ иссерæн кæмæн нæййес, уæхæн æверхъаудзийнадæ æрцудæй биййонтæбæл. Уой фæдбæл хъæбæр берæ дзиллити зæрдитæ фæрристæнцæ, абони дæр ма зæрдристæй хъонц кæнунцæ. Уомæн æма аци дууæ лæхъуæни айдагъ сæ биййонтæн нæ, фал синхбæстæн дæр, гъæубæстæн дæр æма никки æндæр дзиллæн дæр уарзон æма зæрдтагон адтæнцæ.

Гуцати Аслан æма Олег райгурдæнцæ Дигорай хуæрзхумæтæг, фал хæларзæрдæ æма хуæрзæгъдау биййонти 'хсæн. Уой уомæ гæсгæ баханхæ кодтон, æма еци фæткæ æнхæстæй фæббæрæг æй æнсувæрти уодикондбæл дæр. Куд байлæгъ кæнгæ цудæнцæ, утæ федауцæй-федауцæдæр кодтонцæ арфиаг менеугутæ сæ кари гæнæнтæмæ гæсгæ, æнæзийнадæй агъаз кодтонцæ сæ ниййергутæн дæр æма сæ хестæр хуæртæн дæр хæдзари кустити. Гъе утемæй цард дæр æ цуди кой кодта: фæййевгъудæй син æфсади рæнгъити службæ, кодтонцæ хе биййонти хабæрттæ, сæ кæстæртæбæл ауодудтонцæ, мадта кусти дæр фæнзуйнаг адтæнцæ...

Уæдмæ ралæудтæй 2022 анзи феврали мæйæ. Нæ еугуремæн дæр зундгонд æй, уæд ци цаутæ райдæдтонцæ, е. Уæрæсей багъудæй, æ нихмæ ин фудвæндитæ ка аразта æма 'й бабун кæнунмæ ка гъавта, уонæн карз нихкъуæрд раттун. Уомæ гæсгæ арæзт æрцудæй сæрмагонд æфсæддон операци.

Куд нæ бæсти еугур рæстзæрдæ дзиллити, утæ Гуцати æнсувæрти дæр æнцад-æнцойнæ нæбал уагътонцæ, Уæрæсей сæрбæлтау тох кæми цудæй, еци рауæнти цаутæ æма хабæрттæ. Æ биййонтæн цæмæй сæ зæрдитæ ма дзурдтайуонцæ, уой туххæй син зæгъгæ дæр неци кодта, утемæй фиццагидæр службæ кæнуни туххæй бадзурд бафинста кæстæр æнсувæр Аслан. Æ хæццæ ка тох кодта, етæ куд дзурдтонцæ, уомæ гæсгæ не 'мзæнхон лæхъуæн æхе хъæбæр æхсаргинæй æвдиста, раст цума мæлæт нæдæр æ гъудий дæр нæ адтæй, нæдæр ба си тæрсгæ дæр нæ кодта. Еу тугъдон лæг кæддæр утæ загъта, гъома, мæлæтæй нæ тæрсун, зæгъгæ, дæ ка æууæндун кæна, е дæ сайгæ кæнуй, мæлæтæй æнæ тæрсæн нæййес, фал ин дæ сæрæй ба ма ковæ, архайæ си тухгиндæр разиннунбæл, дæхе си багъæуай кæнунбæл. Ка 'й зонуй, Аслан уобæл гъуди дæр кодта, уæдта си æхе багъæуай кæнунбæл дæр архайдта. Фал æй æргомæй ба некæци уавæрти æвдиста. Æма син сæ къуарæн ескæци æфсæддон ихæс ку æрæвæриуонцæ, уæд «Левæ» (уæхæн адтæй æ фæсномуг), еугурей разæй ратундзидæ æ исæнхæст кæнунмæ. Уоййасæбæл уодфедар уогæй ба ма адтæй алæмæти дессаги фæлмæнзæрди хецау дæр. Куд иннæ тугъдонтæ, утæ Аслан дæр æхецæн фæндитæй нифситæ æвардта, сæрмагонд æфсæддон операци фæууодзæнæй æма бабæй сабур цард ралæудзæнæй, цийнаг гъуддæгутæ аразун багъæудзæнæй. Уобæл сагъæс кæд кодта, уæддæр ин сæйрагдæр ба бал адтæй æ уæди хъазауат: цифæндиййæй дæр æ Райгурæн бæстæ фудæзнæгтæй багъæуай кæнун.

Гæнæн æма амал куддæр фæууидæ, утæ æ хеуæнттæмæ фæххабар кæнидæ, ци æма куд æй, уой. Фал 2024 анзи майи мæйæй фæстæмæ ба си неци хабар бал адтæй, æ хæццæ бастдзийнадæ нæбал адтæй... Æма еци уавæр тухстаг куд нæ иссайдæ æ хеуæнттæн. Уомæ гæсгæ ба æ хестæр æнсувæр Олег дæр исфæндæ кодта сæрмагонд æфсæддон операций архайунмæ рандæун – утемæй ин уодзæнæй равгæ Райгурæн бæстæ æ реуи æмбæрцæ багъæуай кæнунæн дæр æма е 'нсувæри байагорунæн дæр. Æ тугъдон фæсномуг иссæй «Дигорон». Æ хеуæнттæ ин фæдзахстонцæ, цæмæй æхе дæр багъæуай кæна æма сæрæгасæй фæстæмæ исæздæха æ фидиуæзæгмæ.

Фал тугъд тугъд æй, алцидæр си æрцæуй. Æма Олег фиццаг хатт ку фæццæф æй, уæд ин æ хеуæнттæ куд нæ тарстайуонцæ, еци корæги си курдтонцæ, цæмæй æ бадзурд ниййхала æма æ хæдзарæбæл исæмбæла. Фал уомæн (нæкæси, адтæй Цæцæни тугъди цаути архайæг) уæхæн уодигъæдæ нæ адтæй, æма еци уавæрти æхе фæттиллеф кæна, уой æ сæрмæ хæсгæ дæр не 'ркодтайдæ. Федарæй иснет кодта æ тугъдон ихæс кæронмæ исæнхæст кæнун.

Аслани агоргæй рæстæг еци уæззауæй ниддæргъвæтийнæ 'й. Аст мæйей дæргъи æ хуæртæ, æнсувæр, цардæмбал сæхе кумæ нæ бахаттонцæ, уæхæн рауæн, æвæдзи, нæбал байзадæй, сæ зæрдитæ дардтонцæ, агурдтонцæ, æнгъæлмæ кастæнцæ... Æцæг нин сæрæгас уæд, зæгъгæ... Сæ цæстисугтæ къанæуттæй уадæнцæ. Кувтонцæ нæ Исфæлдесæгмæ... Аслани æмбæлттæ сæмæ цæстуингæ æрмæг æрветгæ дæр ма искодтонцæ. Уоми таргъæди адаги Аслан, цæф угæй, бадуй, еугур цола ниццæй, фал уæддæр идзулдæй æма утемæй дзурдта: «Æмбæлттæ, ма тухсетæ, фæййервæздзæнæн...» Еци сау бон Асланæн равгæ адтæй, тугъд кæми цудæй, уордигæй хуæдтолги рабадун æма фæййервæзунæн, фал ма адаги разиндтæй, уомæй никки уæззаудæр уавæри ка адтæй, уæхæн цæф æмтугъдон лæхъуæн æма 'й уоми утемæй ниууадзун ба æ сæрмæ не 'рхаста...

Биййонти зæрдити ма ци нифси цæхæр æрттивта, е бустæгидæр рахустæй, Феликс æма Галини хæдзарæмæ æфсæддон комиссариати косгутæ дуар ку бахуастонцæ æма син сæ фурт Аслани фæммарди сау хабар ку фегъосун кодтонцæ, уæд. Сæ зæрдитæ фæркитæфæркитæй куд нæ ратудтонцæ, еци усми... «Гæрр, мадта, нæ бæдоли идзулгæ цæсгон некæдбал фæууиндзинан, æ фæлмæн цъухи дзурдæй æмирæртæст бацан...», – игъустæй ниййерæг мади гъарæнгæ.

Аслани фæммарди хабар Олег ку фегъуста, уæд сæ командирæй æхе ракурдта, цæмæй ин барæ ратта е 'нсувæри уæддæр ма æ фæстаг надбæл рафæндараст кæнунæн.

Сæхемæ ку иссудæй, уæд ин хеуæнттæй дæр æма æ зонгитæй дæр кадæртæ лигъстæ дæр кодтонцæ, цæмæй фæстæмæ сæрмагонд æфсæддон операцимæ мабал раздæха, – дæ ниййергути дæу агъаз ами хъæбæрдæр гъæуй, зæгъгæ, ин бæргæ дзурдтонцæ, фал син лæвардта еци-еу дзуапп:

– Бæргæ 'й лæдæрун, нуртæккæ мæ мадæ æма мæ фиди уæлдай хъæбæрдæр ке гъæуй цæмæй сæ рази уон, е... Фал мæ тугъдон æмбæлтти æууæнкæ куд фæссайуон. Уæдта ме 'знæгтæй ме 'нсувæри æма уой æдзард æмтохгæнгути тог дæр райсун ку гъæуй... Æма мæнæ ме 'нсувæри мард байвæрон, уæдта фæстæмæ уордæмæ раздæхдзæнæн, мæ ихæстæ æнæгъæнæй исæнхæст кæнгæй ба нæхемæ зиндзæнæн... Нуртæккæ мæн сæр тугъди будури хъæбæрдæр гъæуй, уæдта ме 'мбæлттæбæл æз гадзирахаттæй нæ рацæудзæнæн!»

Уæхæн зæрдитæ син бæргæ æвардта фал... Аслани æвæрæн бони Олег арæхстгай бацудæй æ кири размæ æма дзæвгарæ рæстæг æдзинæг кæсæ ин фæккодта æ къарæмæ. Цæмæй æй лæдæрдтæй уой, æма суткæ нæбал рацæудзæнæй, уæдта æхуæдæг дæр банæхстæр уодзæнæй æносон дуйнемæ, æмвæрстæ æрæнцайдзæнæй е 'дзард æнсувæри фарсмæ. Аслани ци бон æвардтонцæ, раст еци бон банцадæй Олеги зæрдæ дæр æ кустæй... Нæ ниффæразта еци æгæрон устур зинæн... Куд рабæрæг æй, утемæй знаги фætти æрхъезтæй æ бауæр еугур сихирна адтæй, еу ба си зæрдæмæ хæстæг исæмбалдæй.

Адæймагæй фæразондæр æма бухсондæр искондадæ, æвæдзи, неци ес аци зæнхæбæл. Фал уæддæр куд бафæразтонцæ Гуцати биййонтæ æртæ бонемæ дууæ цæрæццаг лæхъуæни байвæрун?

Аслан æма Олег багъæуаги, сæ уодтæн нæ тæрсгæй, равдистонцæ алæмæти агъазиау хъазауатдзийнадæ, Фидибæсти сæрбæлтау сæ цард раттунмæ цæттæдзийнадæ. Сæ фæсмæрдæ син Райгурæн бæсти 'рдигæй дæр устур аргъгонд æрцудæй: исаккаг син кодтонцæ бæрзонд æфсæддон хуæрзеуæг – Лæгдзийнади ордентæ.

Гуцати биййонтæ ци уæззау цæфтæн ниффæразтонцæ, уой зæгъунæн аккаг дзурдтæ иссерæн нæййес, ауæхæн уавæри æгæр кадавар разиннуй нæ бæркадгин æвзаг. Фал æй зæрдæй ба бæргæ лæдæрæн æма хъонц кæнæн. Ресунцæ нæ зæрдитæ уобæл, æма не 'хсæнæй ке фæгъгъудæнцæ, уоййасæбæл заманай лæхъуæнтæ, ресунцæ нæ зæрдитæ уобæл, æма седзæртæй ке райзадæнцæ сæ бæдæлттæ, сæ цæстисуг бауорамунгъон ка нæбал æй, сæ еци хуæрти тухстдзийнадæбæл... Мадта фидæ æма мадæ ба ци уавæри 'нцæ, уой ба адæймаги зæрдæ зæгъун дæр нæ фæразуй. Æнафони седзæргæстæй райзайгæ силгоймæгтæн ба сæ зæрдити арф гъæнтæ нæбал байгас уодзæнæнцæ.

... Рандæнцæ уæлæрвтæмæ дууæ 'нсувæри, сæ фæсте ба адæмæн имисунæн ниууагътонцæ сæ рохс нæмттæ, сæ æгæр рацубуртæгонд цæрди рæстæг син ци арфиаг гъуддæгутæ исаразун бантæстæй, уони...

ЕЛБАЙТИ Агнессæ

Цуппаринсæй анзей размæ (1945 анзи 23 мартъий) советон æфсæдтæ немуцаг-фашистон æрбалæборгутæй исуæгъдæ кодтонцæ Венгрий сахар Секешфехервар.

Номдзуд инæлар Иван ХИЖНЯК (1893-1890) Сурх-Дигорæ немуцаг-фашистон æрбалæборгутæй исуæгъдæ кæнуни тугъдтити рæстæг адтæй 11-аг корпуси командир. Æма æ имисуйнæгти куд баханхæ кодта, уотемæй еци тугъдтитæ адтæнцæ Цæгат Иристони зæнхæбæл уæди тугъдтитæн сæ тæккæ карздæртæй. Не 'фсæддонтæ, куд рæнгъонтæ, уотæ сæ командиртæ дæр бавдистонцæ

Нæ цитгин Уæлахезбæл цуппаринсæй анзи ке æнхæст кæнуй, еци агъазиау цауи фæдбæл Цæгат Иристони арæзт æрцæудзæнæй берæ аллихузон цитгингæнæн мадзæлттæ. Уонæй еу – фæззиндзæнæй нæмæ кадгин ном «Тугъдон æхсари цæрæн рауæн». Уой фæдбæл унаффæ æрæги хаст æрцудæй нæ республики Парламенти Совети æмбурди. Æма куд нисангонд цæуй, уотемæй фиццагидæр аккаггонд æрцæудзæнæй Сурх-Дигорæн, Елхоттæн æма Гизæлæн.

Устур Фидибæстон тугъди рæстæг немуцаг-фашистон æрбалæборгутæн ку бантæстæй Цæгат Иристони кæцидæр рауæнтæ рæстæгмæ байахæссун, уæд уæлдай карз тугъдтитæ цудæй аци гъæути фалдзости. Уобæл раздæр дæр мухур кодтан хецæн æрмæгутæ. Абони ба уин уонæй уæ зæрдæбæл æрлæууун кæндзинан еу æрмæг.

Цæгат Иристони зæнхæбæл тугъдтити рæстæг Николай Василийи фурт Попов адтæй 10-аг гвардион æхсæн бригади штаби оперативон хайади хецауи агъазгæнæг, фæстæдæр ба разамунд лæвардта аци хайадæн. Фæстугъд бацæттæ кодта æ имисуйнæгти киунугæ «На терских и кубанских рубежах». Æма уордигæй абони мухур кæнæн хецæн скъуддзæгтæ. Дзубанди си цæуй Сурх-Дигорæ немуцаг-фашистон æрбалæборгутæй исуæгъдæ кæнуни сæрбæлтау тугъдон цауи туххæй.

КАРЗÆЙ-КАРЗДÆР ТОХИ ÆХСИСТÆЙ СУРХ-ДИГОРИ ТУГЪДОН НАМУС

Цæгат Иристони зæнхæй немуцаг-фашистон æрбалæборгутæ рæстæгмæ ци рауæнтæ байахæстонцæ, уони дзæвгарæ хай си знагæй исуæгъдæ кæнгæй, бригади хæйттæ 1942 анзи 26 декабри хæстæг бацудæнцæ Сурх-Дигори гъæумæ. Æрдзон хуарз уавæртæй æма Арфарæхъи къанауæй пайда кæнгæй, знаг æхе хъæбæр æрфедар кодта.

Сауæнгæ æ танкитæн дæр искъахта ауюнгæнæн бунæттæ æма размæмпурсæг советон æфсæддон хæйттæ æхстонцæ уордигæй: зæнхæ байдзаг кодта минитæй. Еци федарæн агъаз кодтонцæ иннæ гъæуайкæнуйнадон мадзæлттæ дæр.

Еу уæхæн гъæуайкæнуйнадон федар знагæн адтæй Чиколай æма Секери фалдзости дæр, æрæмбурд си кодта 1000 хуæдтолги æма 50 танки æнæ артагæй.

Знаги нихмæ не 'фсад ци атакитæ аразта, уонæй неци уадæй. Багъудæй размæ нимпурсунмæ лæмбунæгдæрæй бацæттæ кæнун. Арæзт æрцудæнцæ идардмæ уинæн фæлгæсæн пункттæ, сæ куст фæттухгиндæр кодтонцæ нæ тъасхæгæнгути къуæрттæ, кæцитæ бæрæг кодтонцæ, знаги гъæуайкæнуйнади федæрттæ кæмити æма циуæвæр æнцæ, уони. Уавæртæ исбæлвурд кæнгæй, хаст æрцудæй знаги нихмæ æртæ батальонемæй бампурсун галеуæрдигæй, рахесфарсæй ба атаки гъæуама цудайуонцæ 351-аг топпæйæхсæг дивизий хæйттæ. Æртæ боней дæргъи – 27 декабрæй ба 30 декабри уæнгæ – бригадæ еудадзуг архайдта карз тугъдтити. Минкъий гъæу Сурх-Дигорæ цалдæр хатти цудæй къохтæй-къохтæмæ, уæд æй мах исуæгъдæ кæнийанæ, уæдта бабæй æй знаг нæуæгæй байахæссидæ.

Не 'фсæдти атакитæн знаг дæр контратакитæ аразта. Гъæу сугъдæй къуар рауæнеми. Æ бацæуæнти хъуæцæ кодтонцæ сугъд танкитæ æма бронетранспортертæ. Будур еугурæй дæр фæцæй уони сау хъуæци буни.

Советон гвардионтæ тох кодтонцæ бæгъатæрæй æма æвæллайгæй. Лейтенант А.П. Синицыни ротæ атаки ку бацудæй, уæд ибæл знаг уайтæккæдæр уорадзагъд исаразта æ пулеметтæй. Ротæ æрхъан æй игон бунати æма æвзурста зиантæ.

Дзармадзанти агъазбæл зæрдæдарæн нæ адтæй, уомæн æма знаг ци дзотæй æхста, е адтæй ауюн рауæни. Дууæ æфсæддони – Николай Цибу æма Юрий Песков гранæтти хæццæ бурун байдæдтонцæ еци дзотмæ дууердигæй. Еугур ротæ дæр зæрдæхсайгæй кастæй бæгъатæрти архайдмæ, кæцитæ сæхемæ раздахтонцæ знаги пулемети æхст. Песков æхе нитъпъæпæн кодта зæнхæбæл. Цибу ба исхъæрттæй дзотмæ æма ибæл бантъухта æртæ гранати. Знаги пулемет фегуппæг æй. Ротæ æмхузонæй фестадæй атаки æма балæбурдта знаги федæрттæмæ. Роти хæццæ знаги дæрæн кодтонцæ бæгъатæртæ Цибу æма Песков дæр.

Коммунист лейтенант П.Е. Сухани 4-аг батальони ротæ еугурей разæй бампурста Сурх-Дигори гъæугæронмæ. Гитлеронтæ ибæл æртумугъ æнцæ фæрсæрдигæй æма 'й фæххецæн кодтонцæ батальони сæйраг тухтæй. «Æскъæппæги» уогæй, ротæ бони дæргъи нихкъуæрд равардта знаги фондз контратакемæн, ниппурхæ кодта цуппар танки æма еуæхсæзхæтæлон минометти расчет. Роти командир æхуæдæг ба рамардта инсæй фашисти.

Аци рауæн хъæбæрдæр фескъуæлхтæнцæ 3-аг батальони пулеметон роти пулеметчиктæ – сержанттæ Масухринов æма Бугаев. Етæ сæ «максимтæй» ниццагътонцæ дæс æма инсæй фашистемæй фулдæр, фегуппæг кодтонцæ дууæ пулемети; танкити нихмæ тохæг топпæйæхсгутæ Петр Тугий æма Иван Нагнойский ба ниппурхæ кодтонцæ дууæ танки.

Хестæр лейтенант И.Н. Найдини 3-аг батальони минометон роти фæцæнцæ минитæ, знаг ци федæртти æрбунат кодта, етæ пурхæгонд нæма 'рцудæнцæ, уотемæй. Роти командирæн тугъдонтæй еу фегъосун кодта, зæгъгæ, нæ тохæн бунæттæмæ хæстæггомау фæууидтон, знаг ке ниууагъта, уæхæн минометтæ æма минитæ. Уонæбæл фæххуæст уни туххæй унаффæ хаст æрцудæй уайтæккæдæр, æма знагæн æхе минитæ тæхун райдæдтонцæ сæхе сæртæбæл.

Еци бæнтти туххæй 1-аг батальони уæди командири хуæдæййевæг капитан М.П. Буторин уотæ имиста: «Сурх-Дигорæбæл тугъдтити ротити байзадæй 15-20-гай адæймаги, 29 декабри изæрæрдæмæ мах батальонæн 2-аг батальони хæццæ бантæстæй дуккаг хатт гъæумæ бампурсун. Гъудæй, ци рауæнтæ байахæстан, уонæми тагъд æрфедар кæнун æма знаги сæумон контратакитæн нихкъуæрд дæттунмæ цæттæ ун. Æнæгъæнæ æхсæвæ не 'фсæддон хæйттæ аразтонцæ гъæуайкæнуйнади мадзæлттæ. Фæллад уадзунмæ рæстæг нæ адтæй. Сæумæй командæгæнæн пунктмæ ку 'рбацудтæн, уæд мардау бахаудтæн æма æрфунæй дæн. Рагæпп кодтон æхсæзхæтæлон минометей æхсуни гъæр æма скъотмæ. Рауадтæн æма рауидтон, еугур хæдзæрттæ дæр куд содзунцæ, уой. Знаги фестæг тугъдонти дууæ батальони æма финддæс танки атакæ исаразтонцæ мах батальонбæл. Ротитæн уадзгæ 'рцудæнцæ сæ позицитæ æма рацудæнцæ фæстæмæ.

Сахатти фæсте батальон, агъазæн ка фæззиндтæй, еци танкити роти хæццæ бацудæй атаки. Тугъдонти еу хай рабадтæй танкити уæле. Знагæн нæ бантæстæй махонти нимпурст бауорамун. Сурд æрцудæй Сурх-Дигорæй.

Фал знаг уобæл нæ бандадæй, еци кæнæги кодта контратакитæ гъæу нæуæгæй æхе бакæнуни туххæй. Знаг лæдæрдтæй: гъæу æ къохæй фæццох уогæй, уоми ци берæ техникæ лæудтæй, артаг, етæ советон æфсæддон хæйтти амæттаг ке фæууодзæнæнцæ, уой.

Сурх-Дигорæбæл тугъдтити федардзийнадæ бавдистонцæ, кæстæр лейтенант В.С. Никитин ке сæргъи лæудтæй, еци тъасхæгæнгутæ. Етæ батальони хæйтти хæццæ раздæр бампурстонцæ гъæумæ. Фал ротитæ фæстæмæ рацудæнцæ, тъасхæгæнгутæ ба байзадæнцæ уоми. Æрфедар си уогæй, етæ истухтæнцæ знаги нихмæ. Фал тухтæ æмбæрцæ нæ адтæнцæ: аст тъасхæгæнæги фæллæудтæнцæ знаги роти нихмæ.

Уæдта ма сæ фæттæ дæр адтæнцæ фæуунбæл. Знаг гъавта нæ бæгъатæртæбæл æртеголæ ун. Фал Никитини бардзурдмæ гæсгæ етæ еугайæй бабурдæнцæ еу дорæй даст хæдзарæмæ æма си сæхе æрфедар кодтонцæ. Уордæмæ бацæуун знаги бон не 'ссæй. Куддæр фæззинниуонцæ, уотæ сæ не 'фсæддонтæ ниддæрæн кæниуонцæ.

Куд фæстæдæр, уотæ уавæр фуддæр кæнун байдæдта. Не 'ртæ тъасхæгæнæгемæй æртæ – Егоров, Клюев æма Богатенко фæццæфтæ 'нцæ. Богатенки хъаурæ ма адтæй æхсун. Банимадтонцæ сæ фæттæ. Байзадæй ма сæмæ бустæги минкъий, уотемæй ба сæ, ку фæттаргæ адтайдæ, уæд рампурсун гъудæй нæхеуонти 'рдæмæ. Уæдта сæ зæрдæ дардтонцæ хæдзари федар фæрстæбæл æма нæхе æфсæддон хæйттæбæл. Фал дузæрдуг ба кодтонцæ, кæми æма ци уавæри 'нцæ, уой нæхеуонтæ зонунцæ, уобæл.

ӕгъӕрон ӕхсарӕ ӕма намус. Зӕгъӕн, батальони командир И.Диордица уоййасӕбӕл бӕгъатӕрдзийнадӕ ӕвдиста, ӕма 'й ӕ дӕлбарӕ тугъдонтӕ хонгӕ дӕр Чапай кодтонцӕ... Гъӕубӕстӕн хъӕбӕр хеуон иссӕй. Нӕ Уӕлахези 25-аг анзи бӕрӕгбони мадзӕлтти архайунмӕ Сурх-Дигорӕмӕ Кишиневӕй иссудӕй, адӕм ӕй хъӕбӕр цитгинӕй исиуазӕг кодтонцӕ.

Бригади командир дӕлболкъон Н.Е. Терешков бардзурд равардта, ӕ бӕрни ма ци тухтӕ адтӕй, уони тохмӕ бакӕнуни туххӕй, цӕмӕй бӕлахи бахауӕг тъасхӕгӕнгутӕ уӕгъдӕгонд ӕрцудайуонцӕ, уой фӕдбӕл.

Дууӕ сахаттей дӕргъи нӕ тъасхӕгӕнгутӕ тох кодтонцӕ сӕхецӕй фулдӕр знаги хӕццӕ. Фӕццӕф ӕй сӕ еу – Бубликов. Ахид нӕбал ӕрцӕуидӕ ӕхемӕ. Фал ма сӕ командир Василий Никитин (уомӕн дӕр ӕ иуонг цӕф адтӕй), артиллерист сержант Иван Супронов, Хизир Хуштов ӕма телефонист Григорий Спасенов урӕдтонцӕ знаги.

Гитлеронтӕ ӕртумугъ ӕнцӕ бӕгъатӕрти хӕдзарӕбӕл ӕма сӕмӕ гъӕр кодтонцӕ:

– Уӕхе раттетӕ! Фӕцӕй уӕ цард!

Фал дзуаппӕн истонцӕ фӕттӕ.

Немуцӕгтӕ тургъӕмӕ 'рбазилдтонцӕ сӕ танкити нихмӕ тохӕн дзармадзан ӕма тӕккӕ фиццаг ӕхстӕн хӕдзари дуар листитӕ фестун кодтонцӕ. Не 'фсӕддонти амонд адтӕй, ӕма си некӕмӕн неци адтӕй. Дзармадзани фехстити фӕсте, сӕхе гъӕуайгӕнгӕй, гитлеронтӕ исаразтонцӕ атакӕ, фал не 'хсаргин тъасхӕгӕнгутӕмӕ, ци гранаттӕ байзадӕй, уони, уӕдта пулемети ӕхсти фӕрци бахъор кодтонцӕ. Хӕдзари рӕбун сӕ мӕрдтӕ фӕууадзгӕй, немуцӕгтӕ фӕффӕстӕмӕ 'нцӕ. Фал, етӕ адтӕнцӕ нӕ тугъдонти фӕстаг гранаттӕ, фӕттӕ ба – фӕуунтӕбӕл. Автоматтӕ басабур ӕнцӕ. Топпитӕн ба ма байзадӕй фӕйнӕ ӕртӕ фати.

Василий Никитин ӕма Хизир Хуштови рӕстъӕп ӕхстӕй пурхӕгонд ӕрцудӕй знаги дзармадзани расчет, фал ӕ фӕстаг ӕхстӕй исцӕфсун кодта хӕдзари сӕр. Хъуӕцӕ калдӕй хӕдзари хурфӕмӕ, иссугъдӕй тугур. Раталингӕ унмӕ ма гъудӕй сахат. Не 'фсӕддонтӕ ард бахуардтонцӕ удӕгасӕй сӕхе уацари нӕ раттунбӕл.

Уӕдмӕ бабӕй гъӕуи медӕгӕ райдӕдта тугъд ӕма хӕдзари рази фӕззиндтӕй нӕ танк, ӕ фӕсте ба нӕ фестӕг ӕфсӕддонтӕ. Тъасхӕгӕнгутӕ ци хӕдзари адтӕнцӕ, уой алливарс ка 'ртумугъ ӕй, еци гитлеронтӕ ледзӕги фӕцӕнцӕ.

Гъо, ӕфсӕддонтӕ ӕма афицерти бӕгъатӕрдзийнадӕн кӕрон нӕ адтӕй. Фӕццӕф ӕй роти командир, ӕ бунат ин байахӕста ӕ хуӕдӕййевӕг Анатолий Иванов. Е фестун кодта атакӕмӕ роти, дзармадзанти фӕтти, ӕхсӕзхӕтӕлон миномӕтти минити ихӕлдӕй ӕма пулемети къӕр-къӕрӕй кӕд ӕма тӕссаг адтӕй, уӕддӕр фиццӕгти разӕй байервазтӕй гъӕумӕ ӕма къохӕй-къохмӕ тохи рамардта дӕс фашисти.

Сурх-Дигорӕбӕл тугъдтити рӕстӕги не 'фсӕддонти разӕнгарддзийнадӕ ӕма удуӕлдайдзийнадӕ цӕйбӕрцӕбӕл ӕгъӕрон адтӕй, уомӕн ирд ӕвдесӕн ӕй е дӕр, ӕма уӕди уӕззау уавӕрти дзӕвгарӕ фӕфффулдӕр ӕнцӕ парти ӕма фӕскомцӕдесмӕ бацӕуни туххӕй курдиӕттӕ. Ӕма уонӕмӕ каст цудӕй еци фӕдбӕл, тох минкъий куддӕр басабур уидӕ, уотӕ. Ӕртиккаг батальони уогӕй, мах бацудан батальони командир майор Рудневи блиндажмӕ. Уоми ӕ куст кодта партион къамис. Адтӕй си бригади командири хуӕдӕййевӕг дӕлболкъон Король, партион къамиси секретарь капитан Мозолин, батальони командири хуӕдӕййевӕг, политикон кусти капитан Мякишев ӕма роти командири хуӕдӕййевӕг хестӕр лейтенант Песин. Партимӕ истонцӕ, фӕстаг тугъдтити ка фескъуӕлхтӕй, еци тугъдонти.

Капитан А.И. Мезин бакастӕй сержант Лихановi курдиадӕ. Уой фӕсте радзурдта хестӕр лейтенант Песин, кӕци лӕвардта Лихановӕн рекомендаци.

– Сурх-Дигорӕмӕ атаки, – дзурдта Песин, – сержант Лихановi хайадӕ бампурста раззӕгти хӕццӕ ӕма байахӕста хӕстӕгдӕр хӕдзарӕ. Знаги контратакӕ ку райдӕдта, уӕд Лиханов ӕ хайади хӕццӕ, хӕдзари сӕхе баримӕхсгӕй, хӕстӕг бауагъта знаги ӕфсӕддонти, уӕдта сӕбӕл никкалдта фӕттӕ фӕскъулдунӕй. Контратаки бацӕуӕг къуари еу хай ӕрцудӕй цагъд, иннӕ ба хӕлеугонд. Батальон нӕуӕгӕй бацудӕй атаки ӕма байахӕста цалдӕр хӕдзари гъӕугӕрони. Лиханов тугъди будури бавдиста, коммунист уни аккаг ке 'й, уой.

Сержант Лихановi райстонцӕ партий рӕнгъитӕмӕ кандидатӕй. Уой фӕсте ба дӕлболкъон Король партион билеттӕ равардта, партимӕ раздӕр ист ка 'рцудӕй, еци ӕфсӕддонтӕ ӕма командиртӕн. Кӕстӕр сержант Василий Козаченкойӕн партбилет дӕттӕгӕй, Король ӕртӕ хатти нихъхъури кодта цийнӕгӕнӕг тугъдони ӕма ин загъта:

– Нур ду коммунист дӕ! Лӕдӕрис, е ци ӕй, уой? Нур ду тохи еугурей разӕй гъӕуама цӕуай, ӕздӕхгӕ ба си фӕстаг ракӕнай.

Тагъд рӕстӕги коммунист, кӕстӕр сержант Василий Козаченко, бавдиста ӕ лӕгигъӕдӕ ӕма коммунистон фӕразондзийнадӕ. Знаги контратакӕн нихъхъуӕрд дӕттӕй, е, станокгин пулемет имӕ уогӕй, исфӕндӕ кодта, знаги куд гӕнӕн ӕма амал ес, уотӕ ӕхемӕ хӕстӕгдӕр ӕрбауадзун, цӕмӕй ӕнӕвгъауӕй ӕхстайдӕ, уой туххӕй.

Казаченко ма бангъӕлмӕ кастӕй цалдӕр минутти ӕма имӕ знаги ӕфсӕддонтӕ хъӕбӕр хӕстӕг ку бацудӕнцӕ, уӕдта сӕ кунӕг кӕнун байдӕдта. Пулемет куста ӕнӕкъулумпийӕй. Гитлеронтӕ фӕллӕдзӕги 'нцӕ фӕстӕмӕ, фондз ӕви ӕхсӕз си ӕрхаудтӕй сӕ медбунати, беретӕн ба ауюон рауӕнмӕ бахъӕртун нӕбал бантӕстӕй ӕма цагъд ӕрцудӕнцӕ пулемети зингӕй.

Тъасхӕгӕнгутӕ еу ӕма дууӕ хатти нӕ бавдистонцӕ фӕразондзийнадӕ ӕма бӕгъатӕрдзийнади бӕрӕггӕнӕнтӕ. Аци хатт ба сӕ къуар, сӕ сӕргъи батальони штаби хецауи хуӕдӕййевӕг хестӕр лейтенант И.Н. Бакшевников, уотемӕй ӕхсӕвигон бацудӕнцӕ гъӕумӕ, еу хӕдзари рази гъӕуайгӕсти рамардтонцӕ, уӕдта хӕдзари медӕгӕ ма дӕс фашисти ӕрцудӕнцӕ мард сӕ финги уӕлгъос – Нӕуӕг анз бӕрӕг кодтонцӕ. Дууей си райстонцӕ уацари.

Хестӕр лейтенанттӕ П.В. Козаки ӕма Мисюри топпӕйӕхсӕг ротитӕ, 30 декабри 45-аг дууӕ дзармадзанемӕй ӕма станокгин пулемети дууӕ взводемӕй сӕ фӕттухгиндӕр кӕнгӕй, сосӕггай Сурх-Дигорӕбӕл хорнигулӕн ӕрдӕги ӕрзелгӕй, бацудӕнцӕ уой рӕбунмӕ. Куддӕр арвмӕ сурх ракетӕ истахтӕй – еумӕйаг атакӕмӕ бацӕуни сигнал, – уотӕ ротитӕ, ӕхсгӕй, фӕтӕн фронти, «ура» гъӕр кӕнгӕй, атаки бампурстонцӕ знагбӕл къилдунӕрдӕги.

Ӕнӕнгъӕлти нимпурстӕй ӕхе ӕрлӕдӕргӕй, знаг Мисюри ӕма Козаки ротити нихмӕ багӕлста фестӕг ӕфсӕддонти батальон танкити хӕццӕ. Махонтӕ ӕрхъан ӕнцӕ зӕнхӕбӕл ӕма уотемӕй ӕхсун райдӕдтонцӕ знаги. Бӕгъатӕр тох кодтонцӕ сержанттӕ Валентин Алехини ӕма Иван Кондратьеви дзармадзанти расчеттӕ. Ниппурхӕ кодтонцӕ дууӕ танки. Кондратьеви расчет ӕма дзармадзанбӕл исуадӕй знаги дзармадзани фат, фал ма ин уӕддӕр бантӕстӕй ниппурхӕ кӕнун знаги еума танк.

Фӕммард ӕй роти командир хестӕр лейтенант Мисюра, фӕммард ӕма фӕццӕфтӕ 'нцӕ ӕ еугур афицертӕ дӕр. Хестӕр лейтенант Козак байеу кодта дууӕ ротей тухтӕ ӕма нихъхъуӕрд лӕвардта знаги атакитӕн, ӕ фӕстӕмӕ рацӕуӕн над ин ӕрӕхгӕнгӕй. Тагъд рӕстӕги сӕмӕ агъазмӕ фӕззиндтӕнцӕ комкоммӕ атаки цӕуӕг ӕфсӕддон хӕйттӕ.

Еци тугъди Мисюри ӕма Козаки гвардион ротитӕ, артиллеристти ӕма пулеметчикти хӕццӕ еумӕ архайгӕй, ниппурхӕ кодтонцӕ ӕртӕ танки ӕма рамардтонцӕ дууинсӕй гитлерони. Уони ӕхсаргин архайд хъӕбӕр фӕййагъаз ӕй гъӕуайкӕнуйнадӕн еци ахсгиаг цӕг байсунӕн. Сурх-Дигорӕ 30 декабри кӕдзосгонд ӕрцудӕй фашисттӕй, дуккаг бон ба уӕгъдӕгонд ӕрцудӕй Чиколай гъӕу дӕр. Сурх-Дигорӕбӕл тугъди фӕммард ӕй 4-аг батальони бӕгъатӕр командир, капитан Довгус: е ӕхуӕдӕг цудӕй батальони атаки разӕй ӕма къохӕй-къохмӕ тохи ӕрхаудтӕй автомати фӕттӕй. Устур бӕгъатӕрдзийнадӕ ӕма лӕгдзийнадӕ бавдиста тохи 2-аг батальони контрразведки хайади бӕрнгин И.Г. Кишкин. Е атаки цудӕй тугъдонти хӕццӕ.

Еу хӕдзари тегъӕй ӕнайӕнойти райгъустӕй пулемети къӕр-къӕр. Кишкин не 'рлӕудтӕй, нӕ баримахста ӕхе хӕдзари фӕсте, фал гранати хӕццӕ уадӕй размӕ, пулемет кӕцӕй ӕхста, уордӕмӕ. Пулемет ӕй ӕхста комкоммӕ, фал е уадӕй, ӕма, хаугӕй, ӕ бон бацӕй гранат фехсун ӕма пулемет ниппурхӕ кӕнун. Уой фӕсте ин ӕ бауӕрбӕл банимадтонцӕ ӕстдӕс ӕма инсӕй цӕфи.

Дууӕ бони бригадӕ фӕцӕй Сурх-Дигори, ӕхе карз тугъдтити фӕсте рӕвдзитӕ кодта. Ардигӕй ӕрвист ӕрцудӕй, тугъдтити сӕхе хуӕздӕр ка бавдиста, уӕхӕн командирти минкъий къуар, Орджоникидзей сахари уӕд ка байгон ӕй, афицерти тугъдон фӕлладуадзӕн хӕдзарӕмӕ.

Аци ӕрмӕг дигорон ӕвзагмӕ ӕ рӕстӕги ратӕлмац кодта Устур Фидибӕсторн тугъди архайӕг, журналист ӕма финсӕг КЕРТАНТИ Тӕхир.

Сурх-Дигори бӕрӕггастӕу ӕй Уӕлахези парки фӕзуат. Ами ӕвӕрд ӕнцӕ, гъӕу немуцаг-фашистон ӕрбалӕборгутӕй исуӕгъдӕ кӕнуни тугъдтити ка фӕммард ӕй, еци советон тугъдонтӕ. Сӕ рохс нӕмттӕ ӕримисунӕн ардӕмӕ еудадзуг ӕрбацӕуунцӕ гъӕуи цӕргутӕ.

20 победителей проекта «Проводники культуры», который объединил лучших молодых писателей, публицистов и драматургов, пишущих о героях современной России, в марте отправятся на Донбасс. Серия очерков будет опубликована на площадке одного из федеральных СМИ. Также эти материалы найдут место в книгах победителей проекта. Их выпустит одно из издательств России уже летом, а осенью презентует по всей стране.

ЖИЗНЬ С ВИДОМ НА ПОБЕДУ

ОБЩЕСТВО БЫСТРО ВЗРОСЛЕЕТ, ПОЧУВСТВОВАВ РАЗНИЦУ МЕЖДУ КУМИРОМ И ГЕРОЕМ

Владимир ЕМЕЛЬЯНЕНКО, Елена НОВОСЕЛОВА

Объявленный президентом Год защитника Отечества заставляет задуматься, кто сегодня не только ценой своей жизни приближает нашу Победу, но и спасает цивилизацию от разрушительной и человеконенавистнической идеи нацизма. Почему одни из них остаются безымянными, а другие попадают в вечность, в чем природа современного подвига, размышляют эксперты «РГ».

НАРОДНЫЙ АРХИВ

Боец из Якутии сходится врукопашную с украинским военным – шесть дней, которые он провел в деревне под контролем ВСУ, заслуживают славы Алексея Мересьева. Как и трехнедельное противостояние с врагом Закарьи Алиева. Когда их подвиги войдут в учебники?

Елена Малышева, *руководитель Национального центра исторической памяти при президенте России:* Сегодняшняя история будет написана после победы: пока она создается на линии боестолкновения... А задача историка – сохранить исторические источники, факты, события, восприятие их обществом. В том числе и для того, чтобы не повторилась ситуация как сейчас с Великой Отечественной войной и с освободительной миссией Красной Армии, когда нам надо еще доказывать, что мы освободили Европу от нацизма. Да, нужен образ нового героя: традиционные стандарты, которые до этого буквально насаждались в паблике, в кинематографе, в литературе, сегодня не подходят под категорию героических поступков. Наш центр как раз собирает материалы для новейшей истории – так называемый «Народный цифровой архив с документами участников СВО».

А кто такой, с вашей точки зрения, современный герой?

Елена Малышева: Образ героя невозможно навязать извне. Он должен возникнуть из общественного запроса. Прежде всего, это человек, который аккумулировал в себе духовно-нравственные качества, которые одобряются обществом. Как Александр Матросов или Зоя Космодемьянская. Это собирательные образы, несмотря на то, что есть конкретные и фамилия, и подвиг. Говоря о Зое, мы не забудем Веру Волошину, а вместе с Матросовым вспомним более 400 человек, которые закрыли собой амбразуру врага. Вот эта собирательность сделала образ героическим. Мы увидели в нем, может быть, даже себя, своих знакомых и друзей. Мне кажется, что народный цифровой архив как раз даст нам почувствовать, что таких ребят на самом деле много.

Как происходит наполнение народного цифрового архива?

Елена Малышева: Прежде всего сведения поступают из семей, в том числе, к сожалению, и тех, где погиб сын, муж или отец. Я не могу забыть слова Ксении Семеновой, мамы погибшего героя СВО: «Сохраните историю каждого, как я хочу сохранить историю своего сына». Вот был крик души. В некоторых регионах архивы начали формировать документальные персональные коллекции участников СВО. Они делают это профессионально, в соответствии с рекомендациями Федерального архивного агентства. Музеи тоже создают экспозиции о героях с артефактами. То есть народный цифровой архив – это своеобразный путеводитель, база данных, карта памяти, чтобы было легко найти, в каком музее или архиве содержится информация о герое СВО. К слову, мы используем для интервьюирования участников СВО опыт работы «комиссии Минца». В декабре 1941 года, когда еще шла Московская битва, и кому-то, наверное, было не очень понятно, кто победит, при Академии наук СССР создали специальную комиссию и разработали опросник для интервью. Историки выезжали на передовую, в освобожденные города и разговаривали с бойцами и населением, чтобы сохранить народную память о войне.

КАК ПИШУТ «ЖИТИЯ СВЯТЫХ»

Вероника Нуркова, *руководитель лаборатории психологии личности Института психологии РАН:* Герои необходимы. Это чемпионы по воплощению в жизнь вершинных ценностей. Сын-воин погибает, выводя гражданских из-под обстрела, отец становится на его место...Это античная по масштабу история. Жога – отец и сын. Если бы сын заменил отца – это было бы важное, но обычное развитие сюжета. А трагическая инверсия задает героизм. Когда общество консолидируется, начинает формироваться общенациональный пантеон героев. У нас ситуация, когда этот процесс только запускается: общество еще не собрано – у разных групп свои ценности и свои герои.

А если говорить о героизме не только на поле боя?

Вероника Нуркова: Да, героика «вдолгую» не менее важна, она связываетвоенную и мирную жизнь. Для меня, например, Александра Пахмутова – героиня очевидная. Не только выдающаяся творческая результативность (а она своей музыкой, кстати, «сделала» не одного героя), но и детство в Сталинграде, потом эвакуация в Казахстан. Героизм, который охватывает целую жизнь, мало кому подвластен. Вспоминается солженицынская Матрена и изначальное название рассказа о ней «Не стоит село без праведника». Для описания образцовых биографий героев существовал специальный жанр – «жития святых».

Почему все же одни остаются безымянными, а другие попадают в вечность? Как «делают» героев?

Вероника Нуркова: Чтобы подвиг остался в коллективной памяти народа, нужен талант если не Гомера, то Фадеева с Симоновым. Мастера способны облечь героизм в такую полуфольклорную форму, когда он входит в наш быт. Капитан Дмитрий Колесников с подлодки «Курск» стал героем песни – вошел в коллективную память.

Тогда почему не так энергично, как хотелось бы, создается мартиролог героев сегодня, когда вроде бы ясно, за какие ценности борется страна?

Вероника Нуркова: Но и герои Великой Отечественной были осознаны таковыми не сразу. За исключением тех, чей подвиг был образцом для немедленного повторения. Поэтому о Гастелло, Матросове, Космодемьянской люди узнавали мгновенно. Даже в «похоронке» писали, «ваш сын геройски погиб, повторив подвиг Матросова». Большие истории с продолжением стали появляться гораздо позже, боевой опыт должен был встроиться в повседневную жизнь. Коллективная память нуждается в организации. Да, есть движение фронтовых поэтов. Но где талантливое кино, проза? Требуется прямо сейчас, без отлагательства начать осмыслять сложные и неоднозначные темы, например, зависть к финансовому обеспечению наших военнослужащих или «штрафников» – возвращение с фронта бойцов с серьезным уголовным прошлым и уверенностью, что «фронт все спишет»? И пусть среди них будут и провокационные, и не слишком «идеологически выверенные» – таким образом общество осваивает новую реальность.

Директор школы стал механиком-водителем БМП, ампутировали ногу. Учился ходить заново и ездить за рулем по родному селу. Вернулся к директорству

Что, с точки зрения психолога, нужно поправить?

Вероника Нуркова: Есть социальный заказ, журналисты пытаются сделать героев видимыми, но проблемы остаются. Одна из них – полная каша в подаче новостей. Вот открываю новостной сайт: умер от обжорства кот Крошик, и только третьим или четвертым номером – событие из зоны СВО. Я не призываю все свести к военным репортажам, и в Великую Отечественную войну были новости о театральных премьерах, речь об иерархии смыслов. Другая проблема, на мой взгляд, лингвистическая. Не знаю, насколько намеренно, но в освещении событий СВО слова военного лексикона заменяются эвфемизмами от корня «работа». Подобное «обытовление» принижает ежедневное противостояние смерти. Я считаю, что следует называть вещи своими именами.

УЧИТЕЛЯ НА ФРОНТЕ

Перед глазами кадр из фильма «Именем героев». Там игумен Варнава, участник СВО, говорит «Война закончится, но Запад России не простит того, что никогда не мог победить ее. Он будет стараться уничтожить нас изнутри. Вот о чем надо говорить с молодыми». Не потому ли герои фильма – педагоги, священник и имам, ушедшие на СВО?

Михаил Кильдяшов, *поэт, доцент Оренбургской духовной семинарии:* Это кадр из документального кинопроекта «Именем героев» – 15 фильмов о педагогах, участниках СВО из Оренбургской области. Он стал частью «Разговоров о важном» в школах Южного Урала. Только священнослужители не воевали, они духовно окормляли, а вот учителя... Похожий на ваш вопрос ученики на передовой задали своему учителю 55-летнему Юрию Ломухину, директору школы села Островное Саракташского района. Он стал механиком-водителем БМП. «Кто, если не я?» или «А что я детям скажу?» – вот их позиция по умолчанию. Ломухину на войне ампутировали ногу. Учился ходить заново и ездить за рулем по родному селу. Вернулся к директорству. Его сын ушел на СВО добровольцем. Как-то так. Цепная реакция. Человек-герой говорит своими поступками.

Как до детей донести образ героев так, чтобы о них, как о Зое Космодемьянской и Александре Матросове, знали все?

Роман Максимов, *кинодокументалист:* Наши «Разговоры о важном» – это учебный материал для классных часов, но не вообще о героях, а о соседях, земляках. А когда о герое знают все – это явление массовой культуры. Здесь есть определенные законы и жанры. Они работали в СССР, и работают в Голливуде. Технология проста:

Сто десять лет исполняется 22 марта со дня рождения народного артиста СССР, почетного гражданина г. Владикавказа Георгия Степановича Жженова.

Телеканал «Патриот» провел опрос, в котором респондентам предлагалось решить, кто из актеров ассоциируется со словом «патриот». Было опрошено 895 человек всех возрастов. Чаще всего со словом «патриот» ассоциируется Василий Лановой (36%). 14% респондентов вспомнили и Георгия Юматова из того же фильма «Офицеры». Далее Алексей Смирнов (11%), Юрий Никулин (10%), Анатолий Папанов (9%), Сергей Бондарчук (8%).

создание образа героя. Берется харизматическая личность, которая восстанавливает справедливость, и ее образ встраивается в широкий медиаконтент. Мы, по Станиславскому, верим или не верим. Другое дело, американская справедливость одна, советская – другая, но общее у них в герое – желание ему подражать. Такой герой не низок, не высок, как Василий Теркин, прост и доступен как собирательное «я». И если я займусь спортом, научусь стрелять (пахать, изобретать, спасать), я закаляю характер, как у него. В СССР эта технология работала потому, что мир взрослых был спроецирован в мир детей на всех уровнях. Россия устранилась и потеряла эти механизмы. На это место зашла англосаксонская культура, и уже не только в культурологическом, но и политическом смысле, когда инокультурные образцы из-за отсутствия своей галереи героев становятся почти «своими». Вот только мы пытаемся изобрести велосипед, который придумали древние греки и римляне. Герои Эллады творили подвиги ради собственной славы, герои Рима совершали их коллективно. Эти модели подвигов до сих пор остаются рабочими. И как для Римской империи главным мифом был сам Рим, так для советской империи мотиватором была идея построения справедливого общества. А индивидуальный подвиг, который прославлялся на Западе, хорошо работает в их модели цивилизации.

Что нужно сделать, чтобы дети на гаджетах смотрели блокбастер о героях СВО или ваш цикл «Именем героев», вы ведь через Q-код сделали мини-версию каждого фильма?

Роман Максимов: Нужно не столько переформатировать, сколько использовать существующий язык и форму массовой культуры, но насытить их своими смыслами по принципу рецепции – заимствования чужих исторических, социологических или культурных форм. То есть мы берем ту культурную среду – масскульт, в которой мы де-факто есть. В ней мы не можем говорить с народом высоким штилем. Но широкая культура питается элементами высокой. В любом саундтреке Голливуда миожно услышать и Рахманинова, и Мусоргского, и Чайковского. После «Гладиатора» я в Фейсбуке (экстремистская организация, запрещенная на территории РФ) спросил Ханса Циммера, откуда он взял такую пронзительную тему для мелодии фильма? Он ответил: «Это венские вальсы». Это и есть трансляция высокой культуры в массовую, когда образы героев отчасти будут мифологическими, отчасти – реальными.

ДВА ОТЦА

В «Именем героев» есть два героя – наместник Оренбургского Дмитриевского мужского монастыря игумен Варнава (Соколов) и имам-хатыб мечети в селе Покровка Соль-Илецкого района Юсуф (Рамиль) хазрат Кагырманов. Что нужно сделать, чтобы об этих духовных лидерах СВО, знали все?

Роман Максимов: Легендировать, но помнить: есть правда жизни, есть жестокая и страшная правда войны. На меня тоже мощное впечатление произвели игумен и имам. От игумена Варнавы исходит какая-то успокоительная радость. Он мне сказал то, что заставляет думать: «Чем ближе к смерти, тем больше жизни». Эта христианская радость, которая не понятна мирскому человеку, казалось бы, везде смерть, а он увидел изобилие жизни («Где умножается грех, там преизобилует благодать»). У него блестящие глаза и тихая радость не потому, что он оттуда вернулся, а потому, что был с людьми, которые ходили по границе жизни и смерти. А Юсуф-хазрат поразил искренностью. Он говорит просто, но ему веришь, наверное, потому, что в его каждом слове, им пережитое. Причем у него за спиной еще и Чечня 90-х. Там он не был имамом, воевал. В фильме он говорит о том, что, находясь и в блиндажах СВО, и в Чечне, когда солдаты получали письма-треугольнички от детей, для них это был укол детского тепла в сердце. Говорил, что окреп после этих писем. И понял, зачем он в окопе. Мы тоже чувствовали, что будто взрослели рядом с ним. Ему, между тем, чуть за сорок.

Можно ли живых героев мифологизировать, и надо ли?

Роман Максимов: Мифология тоже нужна, но это художественный контент, в нем должны трудиться писатели, сценаристы, режиссеры. Это им, зритель, как Станиславский, скажет: «Верю». Или не скажет.

«ВОТ ЕСЛИ БЫ ТЫ БЫЛ ЭЙЗЕНШТЕЙН...»

Почему сейчас нет образа героя, о котором мы могли бы сказать: верим?

Михаил Кильдяшов: Я в Оренбурге преподаю в университете, где учатся и технари, и гуманитарии. Так складывается, что технари в основном воюют, а гуманитарии вначале со скепсисом относились к СВО. И вот недавно на экзамене у меня сидит их группа. Заходит должник по русскому языку, пришел с фронта. И рассказывает не как видел, а как бил и был бит наемниками, как входил в разграбленные ВСУ села, читал нацистские листовки и учебники на руинах школ. Краем глаза вижу, как скептики меняются в лице. Для них СВО идет «где-то в теленовостях», в других мире, а тут вдруг эта реальность в двух метрах в лице человека иных взглядов. Так в фильмах, которые мы сделали, герои, подобные туденту-фронтовику. И каждый герой садится рядом со зрителем. Он живой, как человек, но он уже легенда, как миф.

Новый кинематограф о героях СВО появился?

Роман Максимов: В кино, старшие коллеги пусть не обижаются, но новый контент они не создают, а расширяют свои возможности в рамках «старой» индустрии. А молодые режиссеры, им по 25-35, они голодны к творчеству, родились в информационном обществе, понимают, что нужно поколению СВО, знают, как и что делать, но приходят с проектом, а им в ответ: «Вот если бы ты был Эйзенштейн». Вторая проблемка – лицо нашего медиапространства, освоенное стендаперами из КВН. Стендап для русской культуры нетипичен, он цинично высмеивает недостатки человека. Стендаперы уже своего рода современные Хлестаковы. Став режиссерами, сценаристами, они все время как бы подмигивают, что не всерьез все. Вот сейчас они сыграют в патриотическое кино, а завтра они сыграют еще во что-то, что принесет прибыль. Мне один режиссер, когда ему предложили снять фильм об СВО, сказал: «Я поеду в провинциальный театр. Там люди, у которых на лицах что-то пережитое есть».

У КАЖДОГО МАРЕСЬЕВА ДОЛЖЕН БЫТЬ СВОЙ ПОЛЕВОЙ

В этом противостоянии просматривается линия создания образа героя?

Михаил Кильдяшов: Как все в наше время – в муках. Я смотрел, как истории наших героев ложатся на бумагу. О них всех можно писать и снимать кино, но у каждого Маресьева должен быть свой Борис Полевой, а у каждой «Молодой гвардии» – свои Фадеев и Герасимов. Проблема в том, что мы не только граждански – эстетически не были готовы к СВО. Знаете, почему у нас великая литература о Первой мировой и Великой Отечественной? Потому что «Серебряный век» поработал на эстетику. А мы накануне СВО болели сверхпотреблением и постмодернизмом. А языком постмодернизма о героях не расскажешь, здесь нужен сакральный реализм, небесное в земном. Такие фильмы с созидательным зарядом скоро будут делать, а героям этих фильмов, песен, книг будут хотеть подражать, потому, как эти творения станут некоей иконой современности. Мы разворачиваем специальную культурную операцию.

Российская газета – Федеральный выпуск: №20(9559) 30.01.2025 г.

Фотографии взяты из социальных сетей.

Маргарита ЕРЕМЕЕВА

КОГДА ВЕРНУТСЯ НАШИ С ПОЛЯ БОЯ...

Когда вернутся наши с поля боя,
И, наконец, закончится война,
Помянут всех погибших люди стоя
И будут помнить близких имена…

Они для нас – Герои, несомненно,
Но жизни их непрожитые жаль…
Их столько погибает ежедневно,
Что в сердце не вмещается печаль…

Парнишки молодые – дети, внуки -
Они ведь не успели повзрослеть.
Им испытать пришлось такие муки,
Что принесла война, а с нею – смерть…

Писать об этом страшно, жутко, больно,
И невозможно разумом понять.
И часто крикнуть хочется: «Довольно!
Не нужно это дальше продолжать!»

Но мы не знаем, что бы с нами было,
Когда б они не стали воевать…
Нашлись у них и мужество, и сила
За Веру, Правду и Отчизну встать.

Когда вернутся наши с поля боя,
Настанет на планете тишина…
Мир принесут они для нас с собою,
Чтоб позабыли слово мы «война»…

02.12.2022.

Сто десять лет исполняется 27 марта со дня рождения известной советской поэтессы Вероники Михайловны Тушновой (1915-1965).

– Яша, как жизнь?
– Сокращается.

* * *

Трибуна стадиона – единственное место, где бедные могут материть миллионеров и смотреть на них свысока.

Одесса, рынок Привоз:
– А эти креветки доедут до Киева по такой жаре?

* * *

– Софа, эконом деньги! Думай за завтрашний день...
– Моня, а почему я должна думать за завтрашний день?

ЦИЙФÆНДИ ЗИН УАВÆРИ ДÆР ÆГУДЗÆГ МА КÆНÆ ÆМА ÆНТÆСТГИН УОДЗÆНÆ!..

ЦÆЙБÆРЦÆБÆЛ ÆУУÆНДИС ДÆХЕБÆЛ?

Уой цæмæй бæлвурддæрæй исбæрæг кæнайтæ, уой туххæй ци гъудити рæдзæхсæнтæ мухур кæнæн, етæ ни алке сæрмæ дæр, æвæдзи, æрцæунцæ. Уæддæр сæмæ лæмбунæг æркæсæ æма си ке фæдбæл ци зæгъуйнаг дæ, уомæ гæсгæ бахинцæ баллтæ.

– «Хъæбæр ахид» – 4 балли.
– «Ахид» – 3 балли.
– «Хатгай» – 2 балли.
– «Æстæн хатт» – 1 балл.
– «Некæд» – 0 балли.

1. Мæти мæ æфтауй исонибон.

2. Бустæги зæрдесгæбæл мæ цума нæ нимайунцæ, уотæ мæмæ кæсуй.

3. Мæ хеуонти агъаз мæ ци хъæбæр гъæуй!

4. Цума бустæги еугуремæй искурдиадæгиндæртæй нæ дæн, уотæ мæмæ кæсуй.

5. Кусти мæбæл æгæр устур уæзæ æвæрд ес.

6. Хуцау æ зонæг, е мæ кадæбæл куд фæббæрæг уодзæнæй.

7. Ме 'мкосгутæ мæнæй разæнгарддæр æма арæхстгиндæр æнцæ.

8. Мæнмæ гæсгæ, беретæ мæнæй уиндгундæр æнцæ.

9. Æнæзонгæ адæми хæццæ зонгæ кæнун æма дзубанди кæнунæй æнæзæрдæмæдзæугæдæр ма ци ес.

10. Цийфæнди гъуддагмæ дæр ма бавналон, неци мин æнтæсуй.

11. Уогæ иннетæн куд æнтæсуй еске хæццæ дзубанди кæнгæй, дзурдтæ ерун.

12. Хъæбæр мæ фæндуй мæхебæл мæ зæрдæ дарун.

13. Мæ хеуонтæ мæ фулдæр цæмæй нимайуонцæ, уомæн ци фæрæзнæ æргъуди киндæуа?

14. Æз минкъий лæг дæн æхсæнади.

15. Кадæбæл мард дæн.

16. Мæ зонгити фулдæр хай мæ раст нæ лæдæрунцæ æма мин аккаг аргъ нæ кæнунцæ.

17. Дæ зæрдæ кæмæн раргом кæнай, уæхæн адæймаг кæми иссирдæуа?

18. Мæ фалдзости адæм мæмæ устур естæмæйти æнгъæлдзау æнцæ.

19. Ме 'скъуæлхтдзийнæдтæ, цæмæдæр гæсгæ, деси неке æфтаунцæ.

20. Хъæбæр æнцон фефсæрмигæнæн дæн.

21. Неке мæ лæдæруй.

22. Ме 'мбæлтти 'хсæн уогæй дæр мæ мæтæ фулдæр фæууй.

23. Æрæстæ ести листæг гъуддæгутæй дæр мæ зæрдæ фæрресуй.

24. Цума мин мæ фæсаууонмæ мæ кой фæккæнунцæ, уотæ мæмæ кæсуй.

25. Берæ адæм кæми æрæмбурд уй, еци азгъунстмæ мин зин бацæуæн фæууй.

26. Кæд берæ цæмæйдæрти æнхæст нæ дæн?

27. Иннетæн æнцондæр æнтæсунцæ сæ гъуддæгутæ.

28. Уæхæн цæстæй мæмæ цæмæ кæсунцæ?

29. Цидæр тасдзийнадæ мæ тухсун кæнуй – цума цидæр фудимелæн æнæрцæуæн нæййес.

30. Адæми хæццæ дзоргæй, фулдæр уæгъдебарæгин дæн.

31. Буцæу кæнун гъæуй, дæ рæстадæ дæхецæй ку 'руагæс кæна, уæд.

32. Дессагæн, цума, мæ алфамбулай ка 'й, уони æвуæнки аккаг дæн?

Нур ба банимайæ, дæ дзуæппитæмæ гæсгæ ци баллтæй фæххайгин дæ, уой æма сæ бæрцæмæ гæсгæ искæнæ хатдзæгтæ 0-20 балли.

Дæхебæл æвуæндис æма еске дæлбарæ нæ дæ, уомæ гæсгæ ба, де 'мбæлттæ ци фæткитæбæл хуæст æнцæ, уони нецæмæ дарис. Иннети зæрдиуагæ дæмæ цæстивæрди нæй. Ес дæмæ дæхе сæрмагонд гъуди æма цæуис уой фæдбæл, цæмæти дæмæ æнгъæлмæ кæсунцæ, е дæмæ нæ гъаруй.

21-36 балли

Дæ хеуонтæ æма æмбæлтти рази нимад дæ дæхе гъудибæл хуæст адæймагбæл. Дæ лæгигъæдтæ хуарз зонгæй, æстæн хатт дузæрдуг фæккæнис дæ гъудити рæстдзийнадæбæл æма дæмæ иннети гъуди нимади нæй. Е дæхецæн хуарз æй, фал иннети зæрдæмæ ба нæ цæуй.

37-69 балли

Дæхебæл дузæрдуг фæккæнис, дæ гæнæнтæ дæмæ унгæггомау фæккæсунцæ, дæ зæрдиуагæ æ кеми ку фæууй æма ести æнтæстдзийнадтæмæ ку фенгъæлмæ кæсис, уæд. Дæ бон æй адæми хæццæ кæрæдзей лæдæрун, сæ гъудитæ син хинцис, айдагъдæр дæхе пайдайæн ку уонцæ уæд, архайис, иннети æвуæндундзийнади аккаг унбæл. Махмæ гæсгæ, е æй тæккæ растдæр гъуди.

70-128 балли

Дæхебæл бустæги хъæбæр не 'уæуæндис. Æвæдзи, уомæ гæсгæ исæмбарæ уис иннети хæццæ, кæд дин ахид нæ фентæсуй, уæддæр архайис æхсæнади хæццæ æмхузæн унбæл. Адæм дæу туххæй ци гъуди кæнунцæ, уой хинцгæй алкæддæр фæууис зæрдефтигъд. Фæндуй дæ иннети хæццæ дæхе æмхузæн дарунбæл, фал дин ахид нæ фæууайуй æма никки хъæбæрдæр тингун кæнис.

РАСАГЪÆС КÆНАЙТÆ!..

Фарстатæн се 'мбесæй фулдæрæбæл раст дзуæппитæ ку раттай, уæд е уой æвдесæн æй, æма дæ зундгиндзийнадæ цæйбæрцæбæл бæрзонддæр æй.

1. Италий сæйраг сахар Рими кæд некæд адтайтæ, уæддæр, æвæдзи, фегъустайтæ, циуавæр цæмæдесæгтæ си ес, уони туххæй. Мадта, зæгъайтæ, уоми Сугъдæг Петри устур аргъауæни размæ агъазиау фæзи бæрæгастæу ци ес?

а) Киристей циртсорæт. б) Египеттаг циртдзæвæнгонд. в) Изæди фонтан.

2. Номдзуд францусаг финсæг Александр Дюмай игъустгонд роман «Граф Монте-Кристо» ка бакастæй, етæ 'й гъæуама зононцæ, уоми архайгутæй индийаг штат Гоай ка райгурдæй, уой.

а) Бухгалтер Данглар. б) Аббат Фарио. в) Арматор Моррель.

3. Æ рæстæги Ромаг Папи æрбунати рауæнмæ ци урайлаг хъазар дор æрвист цудæй, е куд хундтæй?

а) Турмалин. б) Малахит. в) Аметист.

4. Евгъуд рæстæгути цаутæ æма хабæрттæй хеуон исаразунбæл ба дуйней ка нæ архайуй. Уомæй фæсте нæ байзадæнцæ Испаний хебарæ æмæхсæнадæ Каталоний сæйраг сахар Барселони цæргутæ дæр. Æма сæ сахарæн бундорæвæрæгбæл нимайунцæ недзамайнаг бердзейнæгти æма ромæгти рагон таурæхъти бæгъатæри. Бæлвурдæй – ка 'й?

а) Персей. б) Геракл. в) Тезей.

5. Дуйнебæл уогæ ци хузи еугендтæ æма æхсæнадтæ ба нæ фæззиннуй. Уонæй еу – айуанæй фæнзуни дин, хонунцæ 'й «пастафарианство». Æма уой фарслæугутæн сæ сæридарæс иссæй цæлгæнæни дзаумæуттæй еу...

а) Минкъий агæ. б) Дзалгъауиндзæ. в) Хуæрруйнæгти фæлсодзæн.

6. Карз ниуæзтæ ниуазуни гъуддаги алли адæмихæттитæмæ дæр ес сæхе æгъдæуттæ æма фæткитæ. Уомæ гæсгæ ба еци гъуддаг фæббæрæг æй, раниуазуни размæ си ка куд æма цæй туххæй раковуй, е дæр. Зæгъæн, англисаг дензитæн сæ фиццаг ракувд ке туххæй фæууй, е æй...

а) Адмирал Нельсон. б) Англисаг къарол-силгоймаг. в) Капитани ниййергутæ.

7. Номдзуд ахургонд, Нобели премий лауреат Альберт Эйнштейн æ алæмæти цæмæдесаг æргъудиддзийнæдтæй еуей цæмæдесагдзийнадæмæ гæсгæ дуккагбæл нимадта, цæветтонгæ, цæмæй хуæруйнагхуæрæн дзаумæуттæй минкъийдæр æхснун гъæуа, уой туххæй æримиста фицуйнаг хуæруйнæгтæй еуей комкоммæ цумуйнаги фицун. Ци хуннуй еци хуæруйнаг?

а) Айкæ. б) Галлискъæф. в) Сосискитæ.

* * *

Нур ба уæ зонгæ кæнæн нæ газети 9-аг номери мухургонд фарстатæбæл раст дзуæппити хæццæ.

1. Будзæу. 2. Феодосия. 3. Хъæлæрдзи. 4. Алессандро Вольта.

ЦАРД ДÆР ДЕССАГ ÆЙ: ЕУ КОСГÆ КÆНУЙ, ИННÆ БА – ХУÆРГÆ!

АМОНД Æ ГЪÆУАЙГÆНÆГ ЛÆГЪУЗÆН

Адæймагæн цæйбæрцæбæл ахсгиаг æй хегæнæнтæ æма равгитæ æнхæстæй лæдæрун æма си рæстмæ испайда кæнун, уой фæдбæл æй мæнæ уæлдæр ци æрфарст мухур кæнæн, е дæр. Уой туххæй ба уин дæнцæн æрхæсдзинан нæ рагфидтæлтиккон еу таурæхъ.

Æртæ æнсувæри куройнæ аразтонцæ. Сæ еу нукбæл фудæбон кодта, иннæ куройни фидтæ хуаста, æртиккаг ба цæугæдони билæбæл зменсæбæл къуæцæлæй гъулæнттæ кодта, еудзурдæй, магосайæй æ цард æрвиста.

Еци рæстæг сæ сæрти изæдтæ æрбатахтæнцæ. Сæ хуарз зæрдирахасти адтæнцæ æма се 'нсувæртæй еуемæн хуарз ракæнун сæ зæрди æрæфтудæй. Кæсунцæ сæмæ сæрæй бунмæ æма тæрхæнттæ кæнунцæ, сæ хуарзæнхæй ке фæххайгин кæнонцæ, уобæл. Куройни нук æма фидтæ ка арзта, еци æнсувæртæ кæд фæллад адтæнцæ, сæ хед сæ тæрнихæй калдæй, уæддæр уæхæн разæнгардæй кустонцæ, æма се 'вналдæй зæрдæ рохс кодта. Магоса ба уæнгмард æма иуонтæхъæлæй бадтæй дорбæл æма æхе ци фæккодтайдæ, уой нæ зудта.

– Айæ нæ хуарзæнхæй ку нæ фæххайгин уа, уæд фесæфдзæнæй, – загъта изæдтæй еу. – Иннетæ æнæ мах агъазæй дæр фæццæрдзæнæнцæ.

Æ гъудибæл исарази 'нцæ иннетæ дæр. Сæ хуарзæнхæ 'ркалдтонцæ магоса æнсувæрбæл æма идарддæр фæттахтæнцæ.

Республикон дзиллон æхсæнадон-политикон газет «Дигорæ».
Сæйраг редактор: САКЪИТИ Э. Б.

Газет исаразæг æма уадзæг: РЦИ-Аланий мухури æма дзиллон коммуникацити гъуддæгути фæдбæл Комитет. 362003, РЦИ-Алани, г. Дзæуæгигъæу, Димитрови гъæунгæ, 2.

Редакций адрес: 362015 РЦИ-Алани, г. Дзæуæгигъæу, Къостай номбæл проспект, 11, 6-аг уæладзуг. Тел.: 25-22-56 (факс), 55-08-16; 25-93-00. **E-mail:** gazeta-digora@inbox.ru. **Нæ газети сайт:** http://gazeta-digora.ru.

Газет регистрацигонд æй бастдзийнади, хабархæссæг технологитæ æма дзиллон коммуникацити сфери Федералон служби Управлений РЦИ-Аланий. Рег. номер ПИ №ТУ15-00141, 2017 анзи 14 апърели. Газет мухургонд æрцудæй АБÆ «Рауагъдадæ «Хонсайраг регион»-и. 357600, г. Ессентуки, гъæунгæ Никольская, 5а.

Газет цæуй къуæре еу хатт – геуæргибони. Рафинсуни индекс: **73946.** Тираж **650**. Заказ **№ 602**. Мухурмæ гъæуама финст æрцæуа – 17.00; 21.03.2025. Мухурмæ финст æрцудæй – 17.00; 21.03.2025.

Нæ газетæй ист æрмæгæй пайда кæнун æнгъезуй, нæ редакций аразийæй. Уæдта гъæуама бæрæггонд уа, нæ газетæй ист ке æй, е.
Финстæгутæ, къохфинститæ, хузтæн рецензи нæ дæттæн, уæдта сæ автортæмæ дæр фæстæмæ не 'рветæн.
Газети ци æрмæгутæ рацæуа, уонæбæл бæрнондзийнадæ хæссунцæ сæ автортæ.